

ТЕХНОЛОГІЇ МАНПУЛЯЦІЇ СВІДОМІСТЮ ТА СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ: ПИТАННЯ КІБЕРБЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ

Ткачук Тарас Юрійович

доктор юридичних наук, доцент
заступник завідувача кафедри організації захисту інформації з обмеженим
доступом Навчально-науковий інститут інформаційної безпеки
Національної академії СБ України

Чистоклетов Леонтій Григорович

доктор юридичних наук, професор
професор кафедри адміністративного та інформаційного права
Навчально-науковий інститут права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

Хитра Олександра Леонтіївна

доктор юридичних наук,
доцент кафедри адміністративного права та адміністративного процесу
Львівський державний університет внутрішніх справ

Кожного разу, коли десь створюється нова зброя, створюється і захист від неї. Стріла проти лицарських латів, кавалерія проти списів, гармати проти стін, стрілецька зброя проти бронезилетів, ракета проти протиракетної установки, інформаційна зброя проти кіберзахисту, інформаційно-психологічні впливи проти критичного мислення. Так відбувається розвиток людства. Це є закономірність та логічність будь-якого прогресу.

Історичний розвиток цивілізацій, засвідчив, що війна робить більше для розвитку технологій, ніж звичайна людська цікавість, естетика чи бажання комфорту. Беззаперечним фактом залишається те, що усі цивілізації, які займалися пріоритетним виготовленням посуду, скатертин, солодоців тощо були знищені та поглинені тими, хто виготовляв сокири, стріли і мечі. В епоху шаленого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій до сокир, стріл і мечів мають бути додані такі складові як здатність до критичного мислення, навчати дітей та молодь інформаційній культурі та інформаційній гігієні, і, звичайно, надпотужний «кіберщит» держави.

Важко спростувати й те, що ніколи не було війн добра зі злом. Це примітивізм. Завжди шабля була проти щита! Якщо галактики поглинають одна одну, то що вже говорити про нас смертних. Основним критерієм в даному випадку має виступати *ефективність* та *доцільність* такого процесу.

Щось подібне відбувається й у кіберпросторі. На початковому етапі їх розвитку мали місце кіберзагрози й кібератаки, і тільки на наступному етапі відбувається пошук та впровадження систем кіберзахисту та кібербезпеки. У

подальшому розвитку наступає етап, зародки якого вже спостерігаємо у нашому суспільстві, на якому першочергового значення набувають такі категорії як «екологія інформації», «інформаційна гігієна», «критичне мислення у споживачів інформації», розвиток інформаційної культури у громадському середовищі і, насамперед, у дітей та молоді.

Ці та ряд інших принципово важливих аспектів слугують тим, що в інформаційну епоху людство переживає глобальний переворот у техніці і свідомості людини, а також піддається впливу масового потоку інформаційних продуктів, які, зокрема, негативно відбиваються на соціальній адаптації та індивідуалізації особистості.

Одним з підходів до розуміння свідомості є уявлення особи про її інформаційну природу, а саме здатності фіксувати семантичний аспект інформації. Свідомість - це універсальна система, що містить досвід цінностей, розуміння цілей і смислів, правильного і неправильного, любові і ненависті, краси, святості - всього того, що робить життя цінністю.

Свідомість приймає неповторні риси на різних етапах життя людини. В інформаційному хаосі особистість, подібно підлітку, зауважує перебудову більшості колишніх уявлень про навколишній світ і власну персону. Під впливом громадської думки, маніпуляцій з боку ЗМІ, Інтернету у особистості формується «особлива», нова позиція, завдяки якій оцінюється і осмислюється життя та навколишні процеси.

Найчастіше вона пов'язана з опосередкованим спілкуванням, тобто з передачею інформації за допомогою технічних пристроїв, в тому числі засобів масової комунікації - телебачення, радіо, преси, ІКТ тощо. У цьому контексті доречним буде згадати канадського філософа, філолога, літературного критика, дослідника впливу медіа як засобу комунікації на аудиторію Маршалла Маклуена (англ. *Herbert Marshall McLuhan*). Дослідник стверджував, що з появою телебачення та комп'ютерних технологій інші засоби масової інформації, такі як радіо, книги, газети і журнали, були реорганізовані в систему телевізійних сценаріїв. Основною причиною підвищеного інтересу до телебачення, на думку М. Маклуена, виступає людська лінь. Люди вибирають шляху найменшого опору для отримання інформації, в результаті чого очевидний низький рівень ефективності освіти, політичної і культурної обізнаності [1, с. 44]. Таке твердження залишається актуальним і в наш час.

Складність орієнтації в інформаційному просторі полягає в тому, що, з одного боку, особистість має загострену чутливість до інформаційних потоків, з іншого - плутається з певною стратегією відносин зі світом, у неї відсутній «інформаційний адаптер», що дозволяє диференціювати надходження із зовнішньої реальності потоків знаків, символів, схем та значень. На цьому етапі особистості потрібен «інформаційний захисник», який допоможе їй перейти зі стану хаосу і безмежних думок у стан упорядкованості.

Соціальне життя сучасного суспільства зводиться до того, що панує той, у кого є фінансові повноваження. Користуючись авторитетним становищем в суспільстві, багато «лідерів, вождів» прикриваються своєю владою і впливають

на свідомість населення. Іншими словами, маніпулюють свідомістю громадськості.

Яскравим прикладом останніх років є приватна англійська компанія Cambridge Analytica, яка використовує технології глибинного аналізу даних (зокрема, даних соцмереж) для розробки стратегічної комунікації в ході виборчих кампаній в Інтернеті. У березні 2018 року стало відомо про найбільшу в історії Facebook витоку особистих даних користувачів. Компанія Cambridge Analytica незаконно зібрала дані 87 мільйонів користувачів соцмережі і передавала їх третім особам, в тому числі, імовірно, передвиборному штабу нинішнього президента США Дональда Трампа, який використовував їх для політичної реклами.

В ході скандалу навколо Facebook Цукербергу довелося двічі виступити на слуханнях в Конгресі США. У липні 2019 року Facebook домовився про виплату в США штрафу в розмірі 5 мільярдів доларів в результаті скандалу навколо Cambridge Analytica. Це рекордний штраф, яким коли-небудь обкладалися компанії за порушення правил зберігання особистої інформації клієнтів, і один з найбільших, з яких уряд США взагалі коли-небудь призначав [2].

У широкому трактуванні можна виокремити три типи маніпуляцій в комунікативній діяльності: оперування інформацією, приховування інформації і використання певних способів подачі інформації, вплив на психологічні мішені. Окремо, серед типів маніпуляцій в інформаційній сфері, можна виокремити і такий вид як створення відповідних емоцій. Прикладом є ситуація навколо коронавірусної інфекції COVID-19. Ми побачили, що «віртуальна заразність» цим вірусом набагато потужніша ніж медична. Більше того, вона набагато швидше поширюється. З цього приводу спеціалісти у сфері психології та медицини констатують взаємозалежність емоцій та поширення цього вірусу [3], що негативно впливає на стан людей та підвищує їх вразливість до цього вірусу.

Підсумовуючи зазначимо, що свобода Інтернету разом з його доступністю та інтерактивністю надає електронним засобам комунікацій величезний демократизуючий потенціал, оскільки дозволяє уникати цензури та регламентації. Однак, з іншого боку, ці можливості є основою існуючих загроз інформаційній безпеці людини, суспільству та держави. Розуміючи та визнаючи той факт, що глобалізація інформаційних технологій неминуча та, більше того, необхідна, пріоритетами у забезпеченні кібербезпеки людини у нашій державі мають стати першочергово заходи організаційного характеру, зокрема заходи навчально-просвітницького характеру, особливо серед дітей та молоді. Адже попереджений і знаючий суб'єкт може самостійно створити хоча й простий, але досить ефективний механізм психологічного захисту у вигляді психологічного бар'єру недовіри до потоків рекламно-пропагандистської інформації, що має у своїй основі маніпуляційний характер та деструктивний вплив.

Література:

1. Маклюэн Г. М. Понимание Медиа: Внешние расширения человека / Пер. с англ. В. Николаева; Закл. ст. М. Вавилова. М.; Жуковский: «КАНОН-пресс-Ц», «Кучково поле», 2003. 464 с.

2. Facebook выплатил британский штраф по делу компании Cambridge Analytica/ DW. URL: <https://www.dw.com/ru/facebook-%d0%b2%d1%8b%d0%bf%d0%bb%d0%b0%d1%82%d0%b8%d0%bb-%d0%b1%d1%80%d0%b8%d1%82%d0%b0%d0%bd%d1%81%d0%ba%d0%b8%d0%b9-%d1%88%d1%82%d1%80%d0%b0%d1%84-%d0%bf%d0%be-%d0%b4%d0%b5%d0%bb%d1%83-%d0%ba%d0%be%d0%bc%d0%bf%d0%b0%d0%bd%d0%b8%d0%b8-cambridge-analytica/a-51055444>.

3. Горбань Ю. Життя після коронавірусу: світ вже не буде таким, як раніше. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2891243-zitta-pisla-koronavirusu-svit-vze-ne-bude-takim-ak-ranise.html>.